

УДК 821.161.2“188”-1.09 І.Франко:801.67

ФРАНКОВА “ПІСНЯ І ПРАЦЯ” (“Анатомія” одного вірша)

Андрій СКОЦЬ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна*

У статті зроблено мікроаналіз програмної поезії І. Франка “Пісня і праця”. Твір розглянуто за дев’ятьма поетичними строфами-катренами, а в їх межах навіть в окремих випадках за віршовими рядками, поетичними тропами, стилістичними фігурами.

Ключові слова: пісня, праця, діалог, мати, син, строфа.

Шановний читачу, хай Тебе не дивує, що в підзаголовку статті я вжив медичний термін “анатомія” (слово грецького походження – означає “розтин” – наука про форму та будову живого організму в цілому та його складових частин у їх взаємозв’язку і функціональній дії). Отже, буду “розтинати” поезію Івана Франка “Пісня і праця” на частини, аналізувати за поетичними строфами – катренами (їх дев’ять), а в їх межах навіть в окремих випадках за віршованими рядками, поетичними тропами, стилістичними фігурами, щоб показати їх (строф, рядків, тропів, фігур) ідейно-художню функціональність, співвідношення до цілості як співмірної художньо-композиційної системи.

Отже, моноаналіз, мікроаналіз – “анатомія”.

Поезію “Пісня і праця” І. Франко написав 14 липня 1883 р. Вона вперше була надрукована в журналі “Зоря”, 1883, № 15, с. 243–244. Згодом І. Франко включив її в перше (1887) і друге (1893) видання збірки “З вершин і низин”. Як твір програмний, поезія “Пісня і праця” в другому виданні збірки “З вершин і низин” відкриває цикл “Поет”, є зачином циклу.

Спочатку зверну увагу на заголовок, розкрию поетику назви твору – “Пісня і праця”. Єднальним сполучником “і” І. Франко об’єднав два поняття, поставивши їх одноплослинно в сурядному зв’язку як рівноправні, рівноцінні, рівносильні художні величини, естетичні категорії. Два номінали. Лексична діада з однаково закінченими двоскладами звучить ритмічно, евфонічно і гранично чітко, виразно визначає тему твору.

Зосереджую увагу на композиційному розміщенні лексем “пісня” і “праця”, підраховую, скільки разів і в яких художніх вимірах, параметрах поет ужив їх. Адже вони логічно наголошені, опорні, ключові слова, становлять ідейне ядро твору, його серцевину, визначають “рух” теми. Арабськими цифрами позначаю поетичну строфу: 1. Пісня. 2. Пісня. 3. Пісня, Праця (в різних віршових рядках). 4. Праця, Пісня (знову в різних рядках). 5. Пісня. 6. Праця. 7. Праця. 8. Праця, Пісня (в різних рядках). 9. Пісня і Праця (як лексична пара). Отже, в тексті твору, за

винятком останньої поетичної строфи, вони вжиті розрізнено. В останньому катрені відповідно до заголовка І. Франко їх об'єднав, подав як коду, заключний акорд.

Слово “пісня” вжито сім разів, а “праця” – шість разів. Майже порівно. У всякому разі художньо-силове поле цих понять у творі однакове, рівномірне. Маємо лексичну симетричність, гармонійну злагодженість ключових слів. Пісня і праця – “великі дві сили”. Маємо два могутні духовні екзистенціали, перед якими поет схиляє свою голову, б'є їм чолом, співає їм хвалу. Твір Івана Франка піднесений у ранг пісні. Це пісня про пісню як поезію (пісня є символом поезії), це пісня про поезію як працю.

Оскільки в заголовку І. Франко поставив Пісню на перше місце, твір, зрозуміло, починається з пісні. Для поета вона сердечна дружина, серця відрада в дні горя і сліз. До того ж ліричний герой (Франко) лексему “пісня” вживає у звертальній формі, як апострофу, бесідує з піснею. Поетична мова вже в першому акорді (“пісне моя” інтимізується, стає урочистою, маєстатичною. Цей високий стиль, ця урочистість, маєстатичність триває протягом усього твору, є її життєдайною силою. Вона нас хвилює, приваблює, чарує.

Цитую два наступні рядки першого катрена: “З хати вітця, як єдинеє віно, К тобі любов у життя я приніс” (1, т. 1, с. 74). Із вітцівської хати, вітцівської оселі, батьківського дому, світлиці, рідного порога як “єдинеє віно” – любов до пісні ліричний герой проніс у далеку мандрівку життя. Отже, джерельні витoki поезії-пісні могутні, бо рідні, кривні, скріплені родинною спадковістю. Вони вічні, надчасові.

Як тут не згадати Франкової віршованої присвяти “Панських жартів” (1883) батькові Якову. У ній постає ліричний образ пісні як синівської даровизни батькові:

Тож най ся пісня невесела
З твоїм ім'ям у світ іде,
В курні хати, в убогі села,
Де горе дармо віти жде.

Най там і сіє, і скріпляє
Той вольний дух, що не тремтить,
Що всіх любовою обіймає
І над всі скарби правду чтить [1, т. 2, с. 468].

Якщо в ліричному творі є поетичний образ батька (вітця), то за законом художньої сугестії, за природним способом асоціації (уподібнення) ідей цілком природно з'являється образ матері як архетип. Батько – Мати також образи вічні в літературі й мистецтві.

У художній простір Франкової поезії “Пісня і праця” мати входить у другій строфі (катрені) спочатку в іпостасі маминої пісні. Вітцівська хата, а в ній материнська пісня. Божа благодать! Знову ж таки великі й вічні істини, духовні екзистенціали. Цупка, тривка, міцна пам'ять ліричного героя за законом художньої ретроспекції малює образ сина – малого хлопчини, зачарованого, зачудованого маминими піснями. “Пісні ті стали красою єдиною Бідного мого, тяжкого життя” (т. 1, с. 74). Материнська пісня як крашанка бідняцького життя сина, Материнська пісня як одвічна пам'ять синівського серця.

Третя і четверта строфи – це поетичний діалог – розмова сина з матір’ю. Синівське право з матір’ю побути на самоті. Могутня сила апострофи – звертання-розмови з матір’ю з того світу, як із живою. Бо матір невмируща і невмируща сила її пісні:

Мамо, голубко! Зарана в могили
Праця й недуга зложили тебе,
Пісня ж твоя в невмираючій силі
В мойому серці ясніє, живе [1, т. 1, с. 74].

Материнська пісня всесильна, бо вона пісня Матері.

Іван Франко – вимогливий до себе поет – шукає слова і вдало його знаходить. Він вживає синекдоху – вид метонімії, в якій наявна кількісна зміна понять, використовує однину (“пісня”) в значенні множини (“пісні”).

П’ята строфа розкриває дійову силу материнської пісні. Шостий катрен – знову розмова-діалог. Тепер матері з сином:

“Синку, кріпися! – мені ти твердила, –
Адже ж не паном родився ти, чей!
Праця, що в гріб мене вчасно вложила,
Та лиш тебе доведе до людей” [1, т. 1, с. 74].

Діалог своєрідний. Це, по суті, імітація діалогу. Мовні партії матері передані устами сина. Чуємо голос матері з того світу. Голос як материнська наука, як материнський заповіт. До того ж пестливе “Синку, кріпися!” дуже личило люблячій матері, як і пестливе “Мамо, матусю, голубко!” (у діалозі сина з матір’ю) дуже пасувало люблячому синові. У мові матері І. Франко вжив оксиморон – стилістичний засіб поєднання контрастних понять. Праця, яка передчасно звела матір у могилу, сина доведе до людей. Дві праці – праця підневільна, панщизняна і праця творча, праця, яка приносить смерть, і праця, яка служить життю, людям.

Сьома і восьма строфи містять поетизацію праці, стверджують її хосенність:

Правда, матусю! Спасибі за раду!
Я її правди не раз досвідив.
Праця дала до життя мні принаду,
Ціль дала, щоб в манівцях не зблудив.

Праця ввела мене в тайники темні,
Відки пісень б’є чарівна нора,
Нею дива прояснилися земні,
Загадка нужди людської стара [1, т. 1, с. 75].

Отже, праця для ліричного героя – принада до життя, ціль життя, вона відкрила йому “тайники темні” з цілющими джерелами пісень (тут “пісня” вже виступає в множині).

До речі, три роки раніше від написання поезії “Пісня і праця” у 1880 р. в геніальній веснянці “Земле, моя всеплодюча мати” Іван Франко дав триєдину, скріплену натуралістичним штрихом власної кончини класичну форму свого титанізму праці – “Дай працювати, працювати, працювати, В праці сконати!” [1, т. 1, с. 28].

І остання, дев'ята строфа поезії "Пісня і праці" – це тематичний пік, заключний акорд, кода, поетичний пуант, що містить високу ідею поетизації, ідею безсмертя пісні-поезії і праці. Це й естетична декларація поета, його моральний кодекс, заповіт, програма і навіть утвердження свого посмертного буття. Франкове святая-святих. Ця строфа – зразок "густого" поетичного письма. Тут словам тісно, а думкам просторо. Строфа стала хрестоматійною, афористичною:

Пісня і праця – великі дві сили!
 Їм я до скону бажаю служити;
 Череп розбитий – як ляжу в могилі,
 Ними лиш зможу й для правнуків жити [1, т. 1, с. 75]

Знову не обійшлося без художнього натуралізму ("до скону бажаю служити", "череп розбитий...").

Як могутні чинники духу, як великі, потужні дві сили, Пісні і Праця зробили І. Франка титанічним і вічним.

За своїм онтологічним і аксіологічним вимірами невелика за обсягом Франкова "Пісня і праця" – твір великого змісту і високого стилю.

Наостанку на адресу Івана Франка – автора "Пісні і праці" – ще три слова: талановито, блискуче, геніально.

1. Франко І. Збір. творів: У 50 т. К., 1976. Т. I. С. 74.

2. Романчук Ю. Смутна поява. "Діло". Львів, 13 травня 1897 р. Ч. 97.

I. FRANKO'S "SONG AND LABOUR" (One verse's "Anatomy")

Andriy Skotś

*Ivan Franko National University of Lviv Philology Department
 Universytetska st., 1, UA-79000 Lviv, Ukraine*

The article offers a microanalysis of I. Franko's well-known verse "Song and labour". It has been analyzed by stanzas-quatrain (they are 9), and some cases elucidate even more precise aspects regarding lines, poetic tropes and stylistic images. I. Franko's verse is a song about the song as poetry (song being a symbol of poetry), it is a song about the song as labour. The verse is profound in meaning and elevated in style.

Key words: song, labour, dialogue, mother, son, stanza.

"ПЕСНЯ И ТРУД" ИВАНА ФРАНКО ("Анатомия" одного стиха)

Андрей Скоць

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
 ул. Университетская, 1, 79000, Львов, Украина*

В статье проведен микроанализ программной поэзии И. Франко "Песня и труд". Произведение рассмотрено за девятью поетическими строфами-катренами, а в их границах даже в отдельных случаях за стихотворными строками, поэтическими тропами, стилистическими фигурами.

Ключевые слова: песня, труд, диалог, мать, сын, строфа.

Стаття надійшла до редколегії 12.05.2007

Прийнята до друку 14.10.2007